

УДК 81'276.6(477):378.147

DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-43-49

ЛІЛІЯ ДМИТРУК

dmitrukliia77@gmail.com

кандидат філологічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет,
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця

НАУКОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНОГО НАПРЯМКУ

У статті розглянуто поняття «мовний етикет», «мовленнєвий етикет», встановлено їх відмінності. Детально проаналізовані аспекти культури мови. Проаналізовано вчення про культуру мовлення. Досліджені найбільш частотно вживані етикетні вирази. Представлена загальна функціональна типологія одиниць мовленнєвого етикету українського народу у вигляді типових формул. Доведено, що будь-яка комунікативна взаємодія потребує від її учасників не лише знання мовленнєвого етикету, а й умінь обрати з ряду синонімічних граматично і стилістично правильну мовну одиницю, соціально прийнятну в конкретній ситуації спілкування. Підкреслено, що елементи мовного етикету покликані репрезентувати насамперед увічливість співбесідників. Акцентовано, що формування професійного мовлення студентів нефілологічного напрямку – це безперервний процес, який важливо стимулювати на заняттях не лише з мовних, а й з фахових дисциплін, де студенти можуть постійно розвивати навички оперування термінологією майбутньої спеціальності.

Ключові слова: етикет, культура мови, мовний етикет, мовленнєвий етикет, національний мовний етикет, професійне мовлення.

LILIYA DMYTRUK

PhD in Philology,

Associate Professor, Vinnytsia National Agrarian University
St. Sonyachna, 3, Vinnytsia

SCIENTIFIC BASIS OF THE FORMATION OF UKRAINIAN PROFESSIONAL SPEECH OF NON-PHILOLOGY STUDENTS

The article considers the definitions “language etiquette”, “speech etiquette” and points out the difference between them. It scrutinizes the aspects of the language culture, analyses the speech culture with its normative, communicative and ethical aspects and studies the most frequently used ethical patterns.

The author introduces a general functional typology of Ukrainian people speech etiquette units, represented as typical patterns, and proves communication participants are expected not only to keep to the rules of the speech etiquette, but also to pick up socially acceptable relevant patterns out of a set of grammatically and stylistically synonymic units. Speech culture is an important part of communicative competence training. Speech etiquette patterns are supposed to represent the politeness of the parties involved into communication. Keeping to the etiquette rules participants show their friendliness, amiability, respect, delicacy, good humour and other positive features Ukrainians are long known for. Professional language helps learn special disciplines, promotes labour efficiency and activates business contacts. Training non-philology students' professional speaking competence is a continuous process which may be an important part of both lingual and professional disciplines opening opportunity to learn and use the terminology of future profession.

Key words: etiquette, language culture, language etiquette, speech etiquette, national language etiquette, professional speech.

Питанню українського мовленнєвого етикету присвятили розвідки такі сучасні вчені, як Н. Бабиш, Ф. Бацевич, С. Богдан, О. Мацько, О. Миронюк, Н. Плющ, Я. Радевич-Вінницький, В. Сабліна, М. Скаб, М. Стельмахович, Г. Татаревич та ін. У колі наукових інтересів лінгвістів поняття мовного етикету, диференціація, термінування, сфера використання його одиниць, їхнє місце в системі мови, співвідношення вербальних та невербальних засобів комунікації, особливості вітчизняного мовного етикету. Перспективністю відзначаються розвідки, присвячені функціонуванню етикетних одиниць у художньому тексті. Вироблені віками стереотипи ввічливості вчені називають по-різному: етикетні одиниці (Г. Татаревич), стійкі формули спілкування (О. Мацько), стилістичні формули (М. Гудзій, С. Богуславський), постійні формули (А. Орлов),

стилістичні трафарети (Д. Лихачов), традиційні формули (Б. Творогов), формуляри (Г. Волков), стійкі висловлювання, фразеологічні речення (Н. Формановська), формули ввічливості (Н. Плющ), етикетні вирази (С. Богдан).

Метою статті є дослідження понять «мовний етикет», «мовленнєвий етикет» та розкриття особливостей мовленнєвого етикету українців.

Самобутність кожного народу поряд із традиціями, ціннісними орієнтаціями, культурою виявляється передовсім у мовних стереотипах поведінки. У них концентруються риси національної вдачі, національного характеру, що формувався століттями. Життя людини в суспільстві регламентоване системою різних писаних і неписаних правил, законів: звичаєво-традиційних, культурних, економічних, політичних, юридичних тощо. Вони визначають і формують її соціальну поведінку від моменту усвідомлення свого «я». Дотримання чи недотримання будь-яких із вироблених настанов полегшує або ускладнює життєвий шлях кожного індивіда.

Етикет – це кодекс правил поведінки, що регламентують взаємини між людьми в різних ситуаціях. Термін «етикет» французького походження (*etiquette*) на початках позначало товарну етикетку, згодом так називали церемоніал при дворі, тобто правила чемності й норми поведінки.

Основну частину етикету загалом становить мовний, мовленнєвий і спілкувальний етикет, які нині виокремлюють авторитетні фахівці з проблем культури спілкування.

Кожна людина, незалежно від віку, статі, національності, освіти, посади, повинна дотримуватися основних норм мовного етикету, адже рівень мовленнєвої культури свідчить про міру вихованості, чемності людини.

Нам імпонує визначення мовного етикету в «Словнику лінгвістичних термінів» О. Ганича і І. Олійника: «Мовний етикет – національно специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, що рекомендуються для використання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співрозмовником, зокрема під час привітання, знайомства, звернення до співрозмовника, висловлення подяки, прощання тощо» [3, с. 126].

Доцільно розрізняти три близьких, але не однакових за змістом і обсягом поняття: *мовний етикет*, *мовленнєвий етикет* і *спілкувальний етикет*.

Спілкування – це діяльність людини, під час якої відбувається цілеспрямований процес інформаційного обміну. Отже, під час спілкування найперше враховуються особливості мовного етикету.

Мовний етикет – це сукупність словесних форм ввічливості, прийнятих у певному колі людей, у певному суспільстві, у певній країні. Фактично, це функціональна підсистема мови зі своїм набором знаків (стереотипних фраз) і граматику (правилами засвоєння знаків).

Мовленнєвий етикет – це правила мовленнєвої поведінки, прийняті національним колективом мовців. Він охоплює стійкі формули спілкування (слова, словосполучення, мовні звороти-кліше) у ситуаціях установавання контакту із співбесідником, підтримки спілкування в доброзичливій тональності. Мовленнєвий етикет – це застосування мовного етикету в конкретних актах спілкування. Якщо мовний етикет – набір засобів вираження, то мовленнєвий етикет – це вибір цих засобів, засобів реалізації. Відмінність між мовним і мовленнєвим етикетом можна зрозуміти за допомогою порівняння, відомого ще з часів великого теоретика мови Ф. де Соссюра: одна річ – ноти музичного твору, інша – його виконання. У другому випадку важливим є і вибір самого твору, і манера його виконання, і майстерність виконавця та ін.

Поняття «мовленнєвий етикет» ширше за поняття мовний етикет тому, що мовлення може бути етикетним (або неетикетним) і тоді, коли воно стосується ситуації, яка не потребує вживання формул мовного етикету.

Мовленнєвий етикет – реалізація мовного етикету в конкретних актах спілкування, вибір мовних засобів вираження.

Мовленнєвий етикет має індивідуальний характер. Мовець вибирає із системи словесних формул найбільш потрібну, зважаючи на її цінність. Якщо ми під час розповіді надуживаємо професіоналізмами, термінами і нас не розуміють слухачі, то це порушення мовленнєвого етикету, а не мовного.

Мовна культура – це частина загальної культури особистості, у якій відображена мовна компетенція – основа моральної та естетичної культури людини. Окрім цього, у цій складній системі переплетені численні особистісно психічні процеси: мова, мислення, уява, сприйняття, воля.

Отже, культура спілкування, комунікативний етикет – загальнолюдське явище, тоді, як культура мовлення – це органічний складник загальної культури особистості, що є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства загалом та мовної компетенції.

Сучасне вчення про культуру мовлення включає її розгляд у трьох аспектах: нормативному, комунікативному й етичному.

Нормативний аспект базується на виявленні та визначенні норми як центрального поняття культури мовлення, що забезпечує таку якість мовлення, як правильність. Українська мова виробила

норми стосовно кожної підсистеми, відтак традиційно виділяють орфоепічні, акцентуаційні, лексичні, граматичні, стилістичні норми, які засвоюються під час вивчення основних лінгвістичних розділів. Дотримання мовних норм – основна умова ефективної мовленнєвої взаємодії, але не єдина.

Комунікативний аспект культури мовлення є вищим ступенем володіння мовою, оскільки передбачає вміння розв'язувати найрізноманітніші комунікативні завдання, визначати мету комунікації, виділяти прагматичні умови комунікативного акту, правильно добирати мовні засоби відповідно до ситуації мовлення, адекватно розуміти мовленнєві й інші індивідуальні особливостей адресата й адресанта. Реалізація комунікативного аспекту мовлення – це завжди вмотивований (доцільний) вибір мовних засобів, який забезпечує високу ефективність і якість спілкування. Комунікативна доцільність, будучи однією з головних категорій культури мовлення, передбачає знання основних комунікативних якостей мовлення, до яких відносять: точність, виразність, зрозумілість, багатство, чистоту.

Етичний аспект тісно пов'язаний з комунікативним і передбачає узгодження мовлення з правилами мовної поведінки, що побутують у соціально-культурному середовищі. Очевидно, що формування в студентів умінь і навичок успішно спілкуватись у процесі професійної діяльності потребує врахування всіх трьох аспектів мовленнєвої культури, однак, саме етичний аспект вважаємо пріоритетним.

Основними вимогами до мовців є вміння грамотно розпочати, підтримати й завершити комунікацію. Усі названі аспекти мовленнєвої взаємодії відображені в мовному етикеті, який є функційною підсистемою національної мови зі своїм набором знаків (слів, стереотипних фраз) і граматику (правилами поєднання цих знаків).

У всіх спільнотах завжди приділялася належна увага засвоєнню правил етикету. Учені розробили рекомендації для адресанта, адресата та для присутнього під час розмови. Крім цього, існує чимало типових спілкувальних ситуацій, для яких характерна впорядкована парадигма мовних знаків (формул), вибір яких є дуже важливим в етикетному мовленні.

С. К. Богдан зазначає, що «Мовний етикет українців є унікальною, універсальною моделлю їх мовної діяльності» [2, с. 432]. Головне призначення етикету – встановлення сприятливого контакту між людьми, регулювання їхніх взаємин на основі принципу ввічливості. Кожна людина повинна дбати не тільки про культуру свого мовлення, а й про мовний етикет (сукупність мовних засобів, які регулюють нашу поведінку в процесі мовлення).

Незрозумілість мовлення не може кидати тіні на автора, особливо, коли ця незрозумілість ним спричинена й це очевидно для співрозмовника. Інформаційний розрив, суперечність між учасниками комунікативного акту не лише не знімається, а й ускладнюється, переходячи в емоційно-оцінну сферу, впливаючи на ставлення адресата до адресанта мовлення й навпаки. А це вже безпосередньо стосується етикету. Між ідеальним мовним етикетом і реальним мовленнєвим етикетом конкретної людини не може бути мовного паралелізму. Реалізація мовного етикету в мовленні, комунікативна поведінка загалом завжди несе інформацію про мовця з його знаннями, уміннями, уподобаннями, орієнтаціями тощо. Тому тут бувають усілякі – несвідомі й свідомі – відхилення, помилки, порушення, інокультурні впливи тощо. Мовець – це не машина, яка просто озвучує чи графічно фіксує закладені в його пам'ять формули мовного етикету. Він має «простір для маневру», має можливість для вираження своєї індивідуальності в межах порівняно вузької мовної підсистеми.

Основними вимогами мовленнєвого етикету є уважність, чемність, ввічливість, стриманість. Мовленнєвий етикет – реалізація мовного етикету в конкретних актах спілкування, вибір мовних засобів вираження. Мовленнєвий етикет має індивідуальний характер. Мовець вибирає із системи словесних формул найбільш потрібну, зважаючи на її цінність. Якщо ми під час розповіді надуживаємо професіоналізмами, термінами і нас не розуміють слухачі, то це порушення мовленнєвого етикету, а не мовного.

Отже, важливо пізнавати національні особливості «граматики» мови тіла, яка має гармоніювати з вербальним мовленням, доповнюючи й підсилюючи його. У всіх спільнотах завжди приділялася належна увага засвоєнню правил етикету.

Мовленнєвий етикет залежить від багатьох чинників – типу темпераменту, освіченості та настрою співрозмовника, мовленнєвої ситуації, тощо. Однак ключову роль у формуванні арсеналу етикетних одиниць відіграє специфіка народу, його ментальність.

Етикетні формули є мовною універсалією, але водночас відзначається національною маркованістю, оскільки є невід'ємним компонентом національної культури. Так, український мовленнєвий етикет, будучи явищем прогресивним, водночас є суто національним, оскільки належить рідній (материнській) мові та відображає національний характер українця, його ментальність – склад розуму, самобутній спосіб мислення й світосприйняття. Мовець завжди співвідносить себе з певним соціокультурним середовищем, а володіння мовленнєвими етикетними приписами цього середовища робить його соціальне спілкування психологічно комфортним та економічним.

Національний мовленнєвий етикет – це психологічне середовище народу, його культурний клімат, який формує і рівень свідомості, і ставлення до ближніх.

Загалом, український мовний етикет – це національний кодекс словесної добропристойності, правила ввічливості. Він сформувався історично в культурних верствах нашого народу й передається від покоління до покоління. Саме вербальні та невербальні аспекти спілкування мають національну специфіку. Варто зауважити, що мовний етикет українців вироблявся, шліфувався упродовж століть. Дослідники відзначають, що в мовному етикеті українців відбито такі етнопсихологічні риси, як побожність, шану до батьків, до жінки, демократизм, емоційність, естетизм, делікатність, доброзичливість, почуття власної гідності, щирість, ніжність.

Основа мовного етикету незмінна – утвердження коректності й доброзичливих стосунків між людьми. Український мовний етикет передбачає властиві українцям національно-специфічні правила мовленнєвої поведінки, утілені в системі стійких формул і виразів для прийнятих і запропонованих суспільством ситуацій чемного контакту зі співбесідником.

До таких ситуацій належать: звертання до співрозмовника та привернення його уваги, вітання, знайомство, вдячність, пробачення, прощання тощо. За кожної життєвої ситуації мають застосовуватися відповідні вислови. Загальна ж функціональна типологія одиниць мовленнєвого етикету українського народу може бути представлена у вигляді типових формул:

1. Етикетні одиниці, якими виражається вітання: *«Добрий ранок! Доброго ранку! Добрий день! Доброго дня! Добридень!»* ;

2. Формули із значенням прощання: *«Прощайте! Прощавайте! До зустрічі! До побачення! Щасливо! Дозвольте попрощатись!»*;

3. Вислови вибачення: *«Вибачте, пробачте, даруйте, прошу вибачення, я дуже жалкую, мені дуже шкода, прийміть мої вибачення»*;

4. Мовленнєві одиниці, що супроводжують прохання: *«Будь ласка, будьте ласкаві, будьте люб'язні, прошу Вас, маю до Вас прохання»*;

5. Формули подяки: *«Спасибі! Дякую! Не знаю, як і дякувати Вам!»*;

6. Конструкції побажальної модальності: *«Будь(-те) щасливий (-а, і)! Щасливої дороги! Успіхів тобі (Вам)! Хай щастить! Зичу радості (гараздів, успіхів)! З роси і води»*;

7. Формули привітань з певної нагоди: *«Поздоровляю з, Вітаю (Вас, тебе) з, Прийми (-їть) поздоровлення (привітання)»*;

8. Згода, підтвердження: *«Згоден, я не заперечую, домовилися, Ви маєте рацію, це справді так, авжеж, звичайно, певна річ, так, напевно»*;

9. Заперечення: *«Ні; ні, це не так; нас це не влаштовує; я не згодний (згоден); це не точно; неможна; не можу; Ви не маєте рації»*;

10. Співчуття: *«Я Вас розумію; я відчуваю Вашу схвилюваність (Ваш біль, Вашу стривоженість, Ваше хвилювання); це болить і мені»*;

11. Пропозиція, порада: *«Дозвольте висловити мою думку щодо..., а чи не варто б..., чи не спробувати б Вам...»*.

До найчастіше вживаних етикетних виразів відносять вітання. Вітання – «це слова або жести, звернені до кого-небудь під час зустрічі на знак прихильного ставлення, доброзичливості».

Наші дослідження показали, що вибір вітального виразу залежить від:

- *часу їх вживання*: *«Добрий ранок! Доброго ранку!»*; *«Доброго Вам ранку! Доброго ранку Вам!»*; *«Добрий день! Добридень! На добридень!»*; *«Добрий день Вам! День Вам добрий! День добрий Вам!»*; *«Добрий вечір! Добри вечір! На добри вечір!»*; *«Дай, Боже, вечір добрий!»*;

- *адресата* (родич, незнайома людина та ін.): *«Привіт!»*; *«Вітаю! Вітаю Вас!»*; *«Здоров будь!»*; *«Здорова будь!»*; *«Здорові будьте!»*; *«Здоровенькі будьте!»*; *«Здрастуйте вам у хату!»*; *«Моє шанування!»*; *«Моє шануваннячко!»*; *«Моє вшанування!»*; *«Моя пошана!»*; *«Дозвольте привітати Вас!»* ; *«Рада/-ий/-і / вітати Вас!»*; *«Рада/-ий/-і / Вас бачити!»* ; *«Як ся маєш?»*;

- *ситуації спілкування* (буденні, святкові): *«Здорові з понеділком (з неділею, п'ятницею)!»*; *«Христос рождається!»*; *«(Славимо його! Славте його!)»*; *«Христос воскрес!»* (*«Воістину Христос воскрес! Воістину воскрес!»*); *«З Миколаєм будьте багаті!»*; *«Зі Святим Вечором!»*; *«З Різдом будьте здорові!»*; *«Добрий день з Покровом!»*; *«Добрий вечір з Колядою!»*; *«Щедрий вечір, добрий вечір!»*; *«Здорові будьте з празником!»*; *«Зі святом будьте здорові!»*; *«Слава Ісусу!»* (*«Навіки слава!»*) *«Добрий день з весіллям!»*; *«Дай, Боже, добро у вашу хату!»*; *«Щастя, здоров'я вам у хаті!»*;

- *умов спілкування* (зайнятість роботою): *«Бог на поміч / Богпоміч / Помагай Бог!»*; *«Боже допоможи!»*;

- *регіональних особливостей*: *«Добрий вечур»* (на Західному Поліссі), *«Здрасті»* (Поділля), *«Дай, Боже, розуму»* (на Волині) тощо.

Національний мовний колорит в українській мові має й усталений зворот *«Здоровенькі були!»* [4, с. 274-275].

Визначальними етнопсихологічними особливостями українського етикету є, передусім, доброта, сердечність, простота, щирість і ніжність.

На мовному рівні це виявляється в тому, що:

1) стрижневим словом багатьох висловів українського мовленнєвого етикету є слова з коренем *добр-*, *здоров-*: *добридень, добрий вечір, на все добре, добродію; здоров був, доброго здоров'я та ін.*;

2) наявна велика кількість слів-звертань із пестливими суфіксами: *голубонько, соколику, матінко, таточку, сестричко та ін.*; у багатьох етикетних висловах виступає слово із коренем *ласк-*: *будь ласка (будьте ласкаві), ласкаво прошу, з вашої ласки та ін.*;

3) існує чимало висловів, які своєю первинною семантикою виражають доброзичливість: *будьте щасливі, Боже помози, дай Боже щастя та ін.*;

4) відсутні інвективи (непристойні, грубі лайки) [1, с. 38].

Отже, кожна із ситуативно-тематичних груп становить синонімічний ряд етикетних одиниць, які відрізняються за семантичними й стилістичними ознаками. Наявність синонімічних рядів обумовлює можливість вибору одиниці в комунікативному акті, оскільки особистість характеризується не лише тим, що вона робить, але й тим, як вона це робить. Таким чином, український мовленнєвий етикет відзначається неординарністю, бо постав на власному національному ґрунті.

Варто зауважити, що вислови мовленнєвого етикету закріплені за певними ситуаціями ввічливих взаємин між комунікантами у результаті багаторазової повторюваності стали стійкими формулами спілкування, стереотипами – типовими, стійко повторюваними конструкціями, що використовуються практично в усіх ситуаціях спілкування й становлять готові формули не лише з точки зору їхньої морфолого-синтаксичної структури, а й з точки зору лексичної наповненості. Без таких стереотипних виразів, механічно відтворюваних у типових мовленнєвих ситуаціях ввічливості, обійтися неможливо. Вони вмотивовані стилістично, функціонально, оскільки забезпечують точність, однозначність і економність процесів спілкування.

Зазначимо, що елементи мовного етикету покликані репрезентувати насамперед увічливість співбесідників. Дотримуючись правил мовного етикету, ми, отже, засвідчуємо свою вихованість, шану й уважність до співрозмовника, привітність, приязнь, прихильність, доброзичливість, делікатність, тобто риси, віддавна притаманні нашому народові.

Загалом у мовленнєвому етикеті українців відбилися такі важливі ментальні риси, як почуття власної гідності й шаноба до інших людей. Марія Білоус наголошує: «На мовному рівні ці етнопсихологічні ознаки виявляються, зокрема, в тому, що семантичним центром багатьох висловів українського етикету є слова з коренем *добр*, *здоров*, *ласк-* (*добридень, добрий вечір, доброго ранку, добридень, на все добре, добродію; здоров був, здорові були, доброго здоров'я, дай Боже здоров'я, здрастуйте; будь ласка, ласкаво прошу, з вашої ласки та ін.*)» [1]. Таким чином, мовленнєвий етикет не є механічним зібранням сухих, відірваних від життя формул; ця система правил увібрала в себе краще, що є в українського народу.

Перед закладами вищої освіти поставлено завдання підготувати висококваліфікованих, грамотних, з належним інтелектуальним потенціалом спеціалістів. До майбутніх фахівців висувають високі вимоги, які полягають не лише в досконалих знаннях фаху, а й у високому рівні володіння українською мовою, вільному користуванні нею у всіх сферах, особливо у професійній та офіційно-діловій.

Особливої уваги потребує підготовка студентів нефілологічного напрямку. Професійна культура майбутнього спеціаліста передбачає володіння фаховими знаннями, вміннями й навичками, однак пріоритетним її компонентом є комунікативна компетентність, складовими якої є дотримання правил спілкування, здатність змістовно, логічно доносити інформацію, дотримуватись правил мовленнєвого етикету.

Комунікативна діяльність студентів має міжособистісний характер і забезпечується їхньою здатністю до спілкування. З метою формування українського національного мовленнєвого етикету на заняттях з дисципліни «Українська мова та етнокulturологія» студентам пропонують ситуативні завдання, що можуть мати місце в майбутній практичній діяльності. Уміння спілкуватись мовою професії сприяє швидкому засвоєнню спеціальних дисциплін, підвищує ефективність праці, допомагає орієнтуватися у професійній діяльності та ділових контактах.

Курс «Українська мова та етнокulturологія» має ліквідувати, з одного боку, прогалини в навчанні української мови в школах і, з другого, – сприяти підготовці фахівців належного професійного та інтелектуального рівня у закладах вищої освіти. Готуючи фахівців, потрібно брати до уваги те, що невід'ємною частиною їхньої майбутньої діяльності, іміджу і, зрештою, успіху є вміння спілкуватися. Спілкування – один із невідмінних елементів спільної діяльності людей у всіх сферах, який полягає у взаємодії як мінімум двох суб'єктів з метою передачі інформації, взаємовпливу. Комунікація передбачає використання вербальних (словесних), невербальних (темп, інтонація тощо) та частково невербальних (жести, міміка та ін.) засобів обміну інформацією, переважно втіленої в текст.

Мова професійного спрямування – один із найважливіших способів спілкування та інтелектуального виявлення особистості, основа її духовності, історичної пам'яті, сучасного буття та

професіоналізму. Духовність виховується там, де виховується любов і шана до своєї мови, історії, культури. Бездуховність спричинює численні конфлікти, взаємні непорозуміння, неприязнь, відчуження. Загальний мовленнєвий розвиток студента визначається якісним рівнем його мовленнєвої культури, що виявляється як у професійній діяльності, так і в процесі його самореалізації в навчанні, досягненні поставленої мети, усвідомленої професійної діяльності.

Головною метою навчання професійного мовлення є формування в студентів високого рівня інтелекту, розвитку особистісних якостей, оскільки значущість знань може усвідомити лише людина з високим рівнем мовленнєвої культури. Оволодіння мовленнєвими вміннями й навичками повинно стати шляхом до здатності за допомогою мовних засобів розв'язувати комунікативні завдання в конкретних ситуаціях професійного спілкування.

Розвиток професійного мовлення студентів має здійснюватися на основі загальнодидактичних та методичних принципів :

- структурності – відображає певні зв'язки між одиницями мовлення (словоформою, словосполученням, фразою, надфразовою єдністю, текстом);
- науковості – передбачає відповідність змісту мовленнєвого курсу загальновизнаним фактам, поняттям теорії, структурі лінгвістичної науки);
- свідомості – студент під час мовленнєвої діяльності має усвідомлювати форму і зміст професійного мовлення українською мовою.

Усе це залежить від: форми мовлення – усної чи письмової, рівня автоматизованості в уживанні лексичних та граматичних ознак, форми усвідомлення, що забезпечується взірцем мовлення, її ситуативного оточення; комунікативної спрямованості, що є одним із провідних принципів методики навчання української мови та культури професійного спілкування.

Перед викладачами курсу «Українська мова та етнокультурологія» є непросте завдання: не лише надати студентам певного обсягу знань, а й прилучити їх до здобутків національної та світової культури, сформувати в них національний світогляд та відповідні моральні принципи, підготувати майбутнього національно свідомого спеціаліста, котрий зможе в майбутньому розвивати сектори економіки й водночас буде справжнім патріотом своєї держави.

Тільки оволодівши системою мовленнєвих умінь і навичок, студент матиме змогу встановлювати вербальні контакти із співрозмовником, будувати висловлювання в різних стилях та жанрах, використовуючи відповідну термінологію. Проте прагнення до унормування власного мовлення, усвідомлення мовної доцільності виникає у студентів лише як наслідок безперервної праці викладачів усіх предметних циклів.

Уміння дотримуватися етичних норм завжди високо цінувалося в суспільстві. Знання норм етики, застосування їх у поведінці та мовленні належить до гарних манер. У мовленнєвій комунікації під цим розуміють володіння етикетною культурою, уміння контролювати почуття, емоції тощо. Дотримання етикетних норм передбачає вияв таких якостей, як ввічливість, гнучкість, тактовність, доброзичливість. Вироблення мовленнєвих навичок – тривалий процес. Формування мовленнєвої культури становить складову процесу формування комунікативно компетентної особистості [5, с.143-114].

Формування професійного мовлення студентів нефілологічного напрямку – це безперервний процес, який важливо стимулювати на заняттях не лише з мовних, а й з фахових дисциплін, де студенти можуть постійно розвивати навички оперування термінологією майбутньої спеціальності.

Висновки. Отже, українському мовленнєвому етикетові притаманна неординарність, оскільки він виник на власному національному ґрунті та пройнятий духом європеїзму. Він віддзеркалює лагідну вдачу українців, схильність до толерантності, коректності в людських взаєминах, шляхетність у мовній поведінці, відповідно зневагу до брутальності. Не випадково українська етикетна мова (мовленнєвий етикет) засвідчує великий арсенал засобів гнучкості та ввічливості у спілкуванні: слова вітання, прощання, звертання, подяки, прохання, відмови, поздоровлення, вибачення, побажання, запрошення, похвали тощо.

На основі наукових досліджень проблем культури мови загалом і мовного етикету як компонента культури спілкувальних взаємин зокрема, на основі власних спостережень за процесом мовлення, доходимо висновку, що добре знання норм літературної мови, володіння загальноприйнятими формулами мовного етикету відіграє важливу роль у становленні мовної особистості майбутнього фахівця. Проблема, на якій ми зосередили увагу в цій статті, потребує подальшого вивчення, особливої уваги має набувати робота над удосконаленням мовної культури студентів на заняттях.

Література

1. Білоус М. Заговори, щоб я тебе побачив. Антисуржик : посібник. Львів, 1994. С. 19–23.
2. Богдан С. Мовний етикет українців : традиції і сучасність. Київ : Рідна мова, 1998. 475 с.
3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985. 360 с.

4. Дмитрук Л. Особливості українського мовленнєвого етикету. *Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. № 1 (52), лютий 2016, Вінниця. С. 273–277.
5. Стахів М. Український комунікативний етикет : Навчально-методичний посібник. Київ, 2008. 245 с.

References

1. Bilous M. Zahovory, shchob ya tebe pobachyv. Antysurzhyk : posibnyk. [Antisurge: a guide] Lviv. 1994. S. 19–23.
2. Bohdan S. Movnyi etyket ukrainsiv: tradytsii i suchasnist.[Language etiquette of Ukrainians: traditions and modernity]. K. Ridna mova, 1998. 475 s.
3. Hanych D.I., Oliynyk I.S. Slovyk linhvistychnykh terminiv. Kyiv. 1985. 360 s.
4. Dmytruk L. Osoblyvosti ukrainskoho movlennievoho etyketu [Peculiarities of Ukrainian speech etiquette] Naukovyi visnyk MNU imeni V.O.Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky. # 1 (52), liutyi 2016, Vinnytsia. S.273-277.
5. Stakhiv M. Ukrainskyi komunikativnyi etyket: Navchalno-metodychnyi posibnyk.[Ukrainian communicative etiquette: Educational and methodological guide] K, 2008. 245 s.

УДК 37.013:316.77

DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-49-54

ВАСИЛЬ КАПЛІНСЬКИЙ

orcid.org/0000-0003-0829-1079

vasuliukaplinskiy@gmail.com

доктор педагогічних наук,

професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ВАЛЕНТИНА ФРИЦЮК

orcid.org/0000-0001-6133-2656

valentina.frytsiuk@gmail.com

доктор педагогічних наук,

професор кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ»

В статті здійснено аналіз змісту та особливостей вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка творчості», метою викладання якої є формування у студентів теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетенцій, що забезпечують формування творчої особистості, розвитку та саморозвитку творчих можливостей в процесі освіти та навчання, створення психолого-педагогічних умов для прояву креативності особистості в суспільно корисних і індивідуально значущих для неї видах життєдіяльності. Розкрито завдання вивчення дисципліни, що полягають у засвоєнні студентами ключових положень і проблематики сучасної педагогіки творчості, засвоєнні законів та закономірностей педагогіки творчості як галузі педагогічного знання про творчий розвиток особистості, набутті умінь діагностування креативності, аналізу отриманих результатів, створенні умов для творчого саморозвитку особистості педагога. Конкретизовано зміст двох розділів навчальної дисципліни: «Загальні основи педагогіки творчості» та «Формування і розвиток творчої особистості».

Ключові слова: педагогіка творчості, компетентності, творчий потенціал, креативність, проблемність змісту, інноваційність, творчий характер посібника.

VASYL KAPLINSKYI

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Associate Professor of the Chair of Pedagogy and Vocational Education

The Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State

Pedagogical University

Ostrozko Str. 32, Vinnytsia

VALENTINA FRYTSIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Department of Pedagogy, Vocational Education and management of educational institutions

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical

University

Ostrozko Str. 32, Vinnytsia

THE CONTENT AND FEATURES OF THE STUDY OF THE EDUCATIONAL DISCIPLINE "PEDAGOGY OF CREATIVITY"

The article analyzes the content and features of the study of the educational discipline "Pedagogy of creativity", the purpose of which is the formation of students' theoretical knowledge, practical abilities, skills and competencies that ensure the formation of a creative personality, the development and self-development of creative abilities in the process of education and training, the creation of psychological and pedagogical conditions for the manifestation of the individual's creativity in socially useful and individually significant types of life activities. The objectives of the discipline are revealed, which consists in students' assimilation of key points and problems of modern pedagogy of creativity, learning of laws and regularities of pedagogy of creativity as a field of pedagogical knowledge about the creative development of the individual, acquiring the ability to diagnose creativity, analyze the results obtained, and create conditions for the creative self-development of the teacher's personality. The content of two sections of the